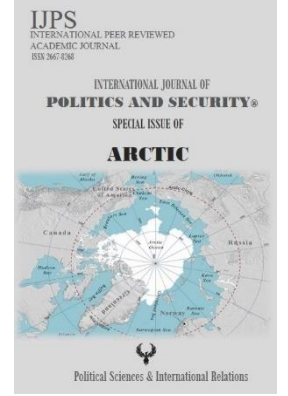

International Journal of Politics and Security (IJPS)

ISSN: 2667-8268

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijps>

Tarihten Bugüne Rusya'nın Arktik Politikaları: Değişimler ve Süreklilikler

Yazar(lar) / Author(s): Oya DAĞLAR MACAR - Bumin Kağan OĞUZ

Kaynak / Source: International Journal of Politics and Security (IJPS) / Cilt. 3 / Sayı. 1 / April. 2021, ss. 336-362.

Geliş Tarihi / Date of Arrival : 28.12.2020

Kabul Tarihi / Date of Acceptance : 20.02.2021

Bu Makaleye Atıf İçin / To cite this article:

Dağlar Macar, Oya ve Bumin Kağan Oğuz. "Tarihten Bugüne Rusya'nın Arktik Politikaları: Değişimler ve Süreklilikler". *International Journal of Politics and Security (IJPS)*, Cilt. 3, Sayı. 1, 2021, ss. 336-362.

Bu makalenin tüm hakları International Journal of Politics and Security (IJPS) Dergisi'ne aittir. Önceden yazılı izin almadan hiçbir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik amaçlı alıntılar bu kuralın dışındadır. Yazıda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir.

Tarihten Bugüne Rusya'nın Arktik Politikaları: Değişimler ve Süreklilikler

Oya DAĞLAR MACAR*

Bumin Kağan OĞUZ**

Özet

Son dönemde uluslararası medyada hemen her hafta Arktik ile ilgili, deniz buzu alanı ve buz kalınlığı durumu, eriyen buzullar, hızla çözülen donmuş kutup toprakları, okyanusun asitlenmesi, bölgenin enerji kaynakları potansiyeli, yeni deniz nakliye yollarının açılması ve muhtemel jeopolitik gerilimlere dair anlatılar göze çarpmaktadır. Buzlar kayboldukça, kıyıdaş Arktik ülkeleri Uzak Kuzey'de daha geniş alanları kontrol etme eğilimine girerlerken, Arktik'de olmayan devletler ise bölgede daha kapsamlı erişim arayışında bulunmaktadır. Kuzeyin en uzun kıyı şeridinde sahip ülkesi olan Rusya sahnenin merkezindedir ve diğer devletler ile arasındaki ilişkiler Arktik'deki güvenlik ortamının parametrelerini belirlemektedir. Bu çalışma, Rusya'nın tarihsel süreç içinde "iş birliği ve ulusal çıkar" sarkacında salınmış bölge politikalarını mercek altına alırken, teknolojideki tüm gelişmelere ve hem küresel hem de yerel ölçekteki büyük siyasi ve ekonomik değişimlere rağmen devamlılık göstermiş olan Rus bölgesel hedeflerini tespit ederek, her anlamda ısınmakta olan Arktik'in uluslararası sistemdeki ve büyük güçler rekabetindeki rolüne ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arktik, Güvenlik, İş Birliği, Rusya, Ulusal Çıkar.

Russia's Arctic Policies From History To Date: Changes and Continuities

Abstract

In recent times almost every week, stories about the Arctic, addressing the sea ice extent and thickness, melting glaciers, rapidly thawing permafrost, acidification of the ocean, the energy resources potential of the region, the opening of new shipping routes, and probable geopolitical tensions, appear in the international media. And as the sea ice disappears, the littoral Arctic countries are inclined to secure more territory in the Far North, while non-Arctic states seek wider access to the region. Russia, as the owner of the longest coastline in the North, holds the center stage and its relationship with other states defines the parameters of the security environment in the Arctic. This study focusses on the history of Russian regional policies which usually oscillated within the pendulum of "international cooperation and national interest" and deals with the role of the multi-dimensionally warming Arctic in the international system and great power rivalry while determining the continued Russian goals in the region despite all the technological development and global and local political and economic changes in large scale through the history.

Key Words: Arctic, Cooperation, National Interest, Russia, Security.

* Prof. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, E-Mail: oyadr@ticaret.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8163-8721

** Doktora Öğrencisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, E-Mail: buminoguz@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2787-5048

Geliş Tarihi: 28.12.2020 - **Kabul Tarihi:** 20.02.2021

1. Giriş

Rusya, bugün dört coğrafi yöne de bir arada bakmaktadır. Başkan Putin'in eski üst düzey danışmanlarından Vladislav Surkov, bir demecinde Rusya'nın tarihi, kıtalararası coğrafi konumu ve hibrit mantalitesi ile yarı batılı-yarı doğulu bir ulus olduğunu iddia etmiştir. Bununla beraber Moskova aynı zamanda, enerji üretiminin ana bölgelerini kontrol etmek için Ortadoğu üzerinden güneye ve küresel ısınma sonucu Avrupa ve Asya'yı bağlayan önemli bir ticaret yolu haline dönüşmekte olan Arktik üzerinden kuzeye de bakmaktadır.

Rusya, en büyük Arktik devletidir. Arktik ve soğuk iklimin Rus kültürel tarihi, edebî kültürü ve ulusal kimliği için ne kadar önemli olduğunu gözardı etmek zordur. Fransız filozof Montesquieu, *Esprit de lois* (1748) isimli eserinde Rusya'yı en basit şekilde "soğuk ülke" olarak tanımlayan ilk kişilerden olmuştur.¹ Buz, kar ve don, kendilerini şiir, roman, resim ve folklor gibi birçok farklı form ile hissettirmişlerdir. Rusya'nın Kuzey Kutup Dairesi'nin kuzeyinde kalan Arktik toprakları uçsuz bucaksızdır. 60⁰ enleminin kuzeyinde Fennoscandia'dan başlayarak Bering Boğazı'na ve Pasifik Okyanusu'nun en kuzey kısımlarına kadar dokuz saat dilimi barındırmaktadır.

Bu koşullar altında Rusya Arktik'de sahnenin tam ortasında yer almakta, bir yandan iş birliği ve düşük gerilimli ilişkiler için vurgu yaparken diğer yandan da askerî altyapısını geliştirmek için yatırımlarını arttırmaktadır. Söylem ve eylem birliği içinde olmaması, bölgedeki diğer ülkeleri ve NATO'yu rahatsız etmekte, çatışma endişeleri yaratmaktadır. Geleneksel bir jeopolitik analiz, coğrafi saha ile güç politikası arasındaki bağlantıları gözönünde bulundururken, yayılmacı eğilimlerin ve sınırlı toprak ve kaynakların üzerinde devletlerarası rekabetin hassas biçimde incelenmesini gerektirir. Arktik Bölgesi'nde oluşabilecek bir çatışmanın en temel nedeni bölgede buzlar eridikçe ortaya çıkacak enerji kaynağı potansiyeli olarak gösterilmektedir. Birleşik Devletler 2008 Jeoloji Araştırması'na göre, çoğunluğu offshore olmak üzere Kuzey Kutup Dairesi'nin kuzeyi dünyanın keşfedilmemiş doğalgazının %30'unu ve petrolünün %13'ünü barındırmaktadır.² 2008 yılına göre bugün neredeyse üçte bir seviyesinde seyreden Brent petrol fiyatları, kaynaklarla ilgili oluşabilecek büyük gerilimi geçici olarak ertelemiştir.

¹ Klaus Dodds and Mark Nuttall, *The Arctic: What Everyone Needs to Know* (New York: Oxford University Press, 2019), 130-131.

² USGS World Energy Assessment Team, *Circum-Arctic Resource Appraisal*, 2008.

Rusya'nın okyanus tabanına 2007'de diktiği titanyum bayrağı ile kıta sahanlığını ana karasından Kuzey Kutbu'nun tam altına uzatma iddiası da Arktik ülkelerinin endişelerini arttırmış, 2008'de bölge devletleriyle imzaladığı "Ilulissat Deklarasyonu" ile geçici iş birliği havası yaratılmış, ancak 2014'de Kırım'ı işgaliyle Arktik'deki gerilim tekrar tırmanmış, Rusya ve NATO karşılıklı tatbikatlara başlamışlardır. Çin, denkleme sonradan katılmış olmakla beraber bölgede giderek etkinliğini arttıran bir aktördür. Batı'nın Rusya'ya uyguladığı ekonomik yaptırımlar, bölge dışı bir büyük güç olarak Çin'in Rusya'nın kendi sularındaki enerji projelerine finansal destek sağlama yoluyla Arktik'e girişini kolaylaştırmıştır ve böylece bölgedeki büyük güçler rekabetinin fitili de ateşlenmiştir. Bu inişli çıkışlı tabloyu, sadece Rusya ile diğer Arktik ülkeleri arasındaki bölge içi ilişkilerin değil, bölge dışı ilişkilerin de uluslararası sistem çerçevesinde etkilediği görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, sahnenin merkezindeki Rusya'nın tarihten bugüne bölge politikalarını inceleyerek "süreklilik göstermiş olan stratejik hedefleri var mıdır?" sorusuna yanıt arayarak, Rusya'nın Arktik'deki büyük siyasi resme etkisinin berraklaşmasına katkı sağlamaktır. Bu doğrultuda makale, Çarlık dönemindeki Rus politikalarının incelenmesiyle başlarken, iklim değişikliğine bağlı olarak bölgede yaşanan hareketlenme ve güç mücadele alanının gittikçe bölgeye kayması itibarıyla Soğuk Savaş sonrası döneme ağırlık vermektedir.

2. Kolonileştirme, Kürk Ateşi, Alaska'ya Veda ve Kuzey Deniz Yolu

Rusya'nın kuzeyi tamamıyla kolonileştirmesinin tarihî kökenleri, 16. yüzyıldan itibaren emperyal güç olarak genişlemesine dayanır.³ Rusya'nın İvan Groznyi (Korkunç İvan: 1530-1584) zamanında başlayıp 16. yüzyıl sonlarına doğru sona eren istilalarından biri ve belki de en büyüğü Sibiry'a'nın ele geçirilmesidir. Burada hüküm sürmekte olan Türk-Moğol Sibiry'a Hanlığı'nın ortadan kaldırılmasından sonra doğuda Rus yayılcılığına karşı hiçbir engel kalmamıştı.⁴ Yol artık Sibiry'a'nın içlerine kadar uzanmaktaydı. 1584'te Arktik'de kurulan Arkhangelsk Limanı adeta bir katalizör görevi gördü ve şimdi Ruslar'ın Arktik emelleri Atlas Okyanusu'nun kuzey uçlarında boy göstermeye çalışan İngiliz ve Hollandalı rakipleri ile mücadeleyi işaret ediyordu.⁵ Bu gelişmeleri takiben, Rus birlikleri sırasıyla 1620'de Yenisey Nehri'ne uzanan bölgeyi, 1627'de Krasnoyarsk'ı, 1632'de Lena Nehri üzerindeki Yakutsk'ı

³ Dodds and Nuttall, a.g.e., 131.

⁴ İbrahim Hasanoğlu, "Enerji Politikası Özelinden Rusya'nın Arktik'ya Yönelik Stratejisi", *Küresel Bakışla Kutup Çağı: Çatışmalar-İş birlikleri-Ulusal Çıkarlar*, der. Harun Gümrükçü vd. (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2015), 168.

⁵ Dodds and Nuttall, a.g.e., 131.

kolonileştirerek kaleler inşa ettiler, 1643'te Baykal Gölü'nün keşfederek 1648'de de Okhotsk Körfezi'nden Pasifik Okyanusu'na ulaştılar.⁶

1703 yılına gelindiğinde, Çar Büyük Petro (Peter the Great) Büyük Okyanus kıyılarında idari ve askerî varlığı olan bir ülkeye çoktan beridir hükmediyordu. Sistemik olmamakla birlikte sonuçlar; kürk ticareti, stratejik fırsatçılık, zayıflayan yerel ve bölgesel siyasi / askerî muhalifleri ve Türkler/Osmanlılar ve Persler gibi emperyal aktörlerin namevcut olması gibi etkenlerle şekilleniyordu.⁷ Büyük Petro'nun vizyonu kuzeyde baskın bir Rusya oluşturmak ve Atlas Okyanusu ile Pasifik Okyanusu'nu birleştiren Kuzey Deniz Yolu'nu (KDY) kontrol altında tutmaktı.⁸ Bu vizyon çerçevesinde yoğun keşif seyahatleri başladı. Vitus Bering, 1733 – 1743 arası keşif faaliyetlerini yönetti. Bu çalışmalar binlerce insanın katılımı ile gerçekleşiyordu ve Rus devletinin toplam gelirin beşte birini tüketiyordu.

II. Katerina döneminde (1762-1796), Rus dış politikasında yeni problemler baş gösterdi ve Rus diplomasisi Uzak Doğu'dan Yakın Doğu ve Batı'ya odaklandı. Uzak Doğu ise kişisel girişimci konumundaki tüccarlara bırakıldı, 18. yüzyılın ikinci yarısında Alaska ve bitişindeki adalara Rus yerleşim birimleri kuruldu.⁹ Rusya'nın yükselen şehri Kiev'e yakın bölgelerde kürkleri değerli hayvanlar kısa sürede tükenince, doğuya doğru hareket hızla sürdürüldü. Sibiry'a'nın kolonileştirilmesi bir anlamda, 19. yüzyılın ortasında Kaliforniya'daki altın hücumuna benzer şekilde bir tür "kürk ateşi" yüzündendi.¹⁰ O dönemde, Sibiry'a'daki Rus tüccarları ve Sibiry'a'nın yerleşik sakinlerinin toplam 3 milyonluk bir nüfusu oluşturduğu düşünülüyordu ve Sakhalin Adası'nda bir sürgün yeri kurulmuştu.¹¹

Rusya'nın kuzey ve batıya doğru genişlemesini aynı zamanda Çin'in nispi zayıflığı kolaylaştırıyordu. Ruslar, Aigun (1858) gibi antlaşmalardan yararlanarak Manchu Hanedanı'nın kontrolündeki Amur Nehri civarındaki 600.000 kilometrekare toprağı ele geçirdi. 1867'de ise Rusya, Arktik bağlamında dikkate değer derecede bir ters yüz hareket ile Alaska'daki topraklarını ve civar adaları Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) sattı. Böylece, ABD'nin toprak koşulları açısından bir Arktik ulusu olmasının önünü açmış oldu. Alaska'nın

⁶ Hasanoğlu, a.g.e., 168.

⁷ Dodds and Nuttall, a.g.e., 131.

⁸ A.g.e.

⁹ Hasanoğlu, a.g.e., 169.

¹⁰ A.g.e., 168.

¹¹ Dodds and Nuttall, a.g.e., 131.

ABD'ye satılmasının, Soğuk Savaş da dahil olmak üzere dünya tarihinin seyrine etkileri olmuştur.¹²

19. yüzyılın sonlarında, 20. yüzyılın başlarında Bölge'ye olan ilgi yoğunlaşmıştır. 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'ndan hemen sonra Amiral Verhovskiy, Denizcilik Bakanlığı'na Rus donanmasının yenilgisi ile ilgili yazdığı raporda, KDY ile ilgili özel araştırmalar yapılması ve önlemler alınması gerektiğini belirtmişti. Bu doğrultuda 1908 yılında buzkıran gemilerinin yapımına başlanılmış ve bu gemiler 1910-1912 yılları arasında Bering Boğazı'ndan Murmansk'a en uygun deniz yolunu bulmaya çalışırken, aynı zamanda Kuzey Buz Denizi'nin hidrografik özellikleri konusunda araştırmalar da yapmışlardır.¹³

Özetle, Çarlık döneminde kolonileştirme, yayılcılık, askerî güç ve ticari fırsatçılık ekseninde ulusal çıkar odaklı politikaların uygulanmış olduğu göze çarpmaktadır.

3. Ekim Devrimi, Kuzey'in Fethi, Kızıl Buz ve Arktik Konvoyları

1917 yılında gerçekleşen Ekim Devrimi ile Rusya'da Çarlık yıkılmış, iktidarı Bolşevikler ele geçirmiş ve 1922 yılında yeni anayasanın yürürlüğe girmesiyle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) resmen ilan edilmiştir. 1920'lerden itibaren bölgeye yönelik Sovyet ilgisi üç noktada toplanmıştır: Ulaşım, hammadde ve kuzey bölgelerinin yerli nüfusunun gelişimi.¹⁴ Sovyet Rusya'da Arktik; endüstriyel gelişme, maden çıkarma, çalışma kampları ve askerîleşmenin yeri haline geldi, bu esnada hem Arktik hem de Sovyet Uzak Doğusu Rus vatandaşları dahil tüm ziyaretçilere kapatıldı. Hapishanedeki çalışma gücü kullanılarak, Sovyetler Birliği'nin endüstriyel gelişmesi adına madenlere¹⁵ ulaşmak için seyrek yayılmış şehirler kuruldu.¹⁶ 1930'larda Sovyetler Birliği'nin sanayileşme politikasında Vorkuta ve Norilsk Bölgesi'nde açılan maden ocakları etkili olmuştur.¹⁷

Sovyet Arktik'inin işletilmesi ve kalkınması 1920'lerde daha çok önem kazandı ve 1930'larda ise hızlandı. Sovyetler Birliği kuzeyi ele geçirmek için kararlıydı ve bu yolda geniş

¹² Dodds and Nuttall, a.g.e., 132.

¹³ Hasanoğlu, a.g.e., 169.

¹⁴ Hasanoğlu, a.g.e.

¹⁵ Rusya'nın kuzeyi nikel, altın ve bakır gibi metalik madenler ve uranyum gibi nükleer enerji hammaddeleri açısından her zaman zengin olmuştur.

¹⁶ Dodds and Nuttall, a.g.e., 132-133.

¹⁷ Tamer İlbuğa, "A5 Ülke Ekonomileri İçin Arktik Bölgesi'nin Önemi", *Küresel Bakışla Kutup Çağı: Farklı Disiplinler Çok Yönlü Perspektifler*, der. Harun Gümrükçü, Aybuke İnan Şimşek ve Güneş Ersoy (Ankara: Efil Yayınevi, 2016), 73.

Sibirya Bölgesi'ni açmak adına köle işgücü çalıştırarak altyapı faaliyetlerine girişti. Şunu ifade etmek yerinde olur ki, Rusya / Sovyetler Birliği kuzey bölgelerine dair müthiş bir deneyim ve bilgi birikimi elde etmişti. 1881-1884 arasında ilan edilen Uluslararası Kutup Yılları'nda Rus bilim insanı Heinrich Wild, Uluslararası Kutup Komisyonu'nun başkanlığını üstlendi ve Rus Coğrafya Derneği ve St. Petersburg Bilimler Akademisi kara ve denizlerin haritalanması dahil olmak üzere kutup bilimlerinin hamisi olarak hareket ettiler. Ruslar'ın hava ve deniz buzu üzerindeki araştırmaları da sağlam temellere dayanıyordu ve kuzey bölgeleri nasıl yönetilir ve o bölgelerde nasıl mesafe katedilir konularını daha iyi anlamak üzerine stratejik amaçlarla süreçleri koordine ettiler.¹⁸

Sovyet yönetiminin Arktik'e yönelik stratejik planları arkasındaki en önemli konu ise ülkenin sosyo-ekonomik gelişimiydi. Bunun için de ülkenin iki ucunda bulunan Vladivostok ve Murmansk şehirleri arasındaki en kısa yol olan KDY'ye özel önem veriliyordu. KDY'nin kullanımı ve büyük gemilerin inşası, bölgesel Sovyet politikalarının başlıcalarından birisiydi. 1920-1933 yılları arasında yapılan çalışmalar neticesinde KDY üzerinden taşınan malların miktarı 6 kat artmış, ülkenin doğusu ve batısı arasındaki mesafe 2.5 aydan 1 aya kadar inmiş ve KDY'nin kullanılabilirliği kanıtlanmıştı.¹⁹

Rusya'nın Arktik kıyı deniz kısımları için özel haklar ilan ettiği ve bu kısımları coğrafi olarak ilk tanımladığı doküman Sovyet döneminde 15 Nisan 1926 tarihinde yayınlandı.²⁰ SSCB Merkez Yürütme Komitesi "Kuzey Buz Denizi'nde Bulunan SSCB Toprak ve Adaları'nın İlanına İlişkin" kararı kabul etmiştir. Bu karara göre Kuzey Kutbu'na kadar olan ve kuzey kıyılarına birleşik tüm toprak ve adaların SSCB'ye ait olduğu ifade edilmiştir²¹ ve dolayısıyla Sovyetler Birliği, mülkiyetindeki kutup topraklarının sınırlarını Kola Yarımadası'ndan Bering Boğazı'na kadar olacak şekilde tanımlamıştır.²²

Tarihçi John McCannon, yeni Bolşevik hükümetinin gözünü Arktik'in el değmemiş ekonomik potansiyeline diktiğini ve 1930'lardaki "Kuzey'in Fethi" seferberliğinin Sovyet

¹⁸ Dodds and Nuttall, a.g.e, 133.

¹⁹ Hasanoğlu, a.g.e., 169-170.

²⁰ Viatcheslav V. Gavrilov, "Russian Arctic Policy", *Breaking the Ice Curtain: Russia, Canada, and Arctic Security in a Changing Circumpolar World*, ed. P. Whitney Lackenbauer ve Suzanne Lalonde (Calgary: Canadian Global Affairs Institute, 2019), 1.

²¹ Hasanoğlu, a.g.e., 170.

²² Ivan Mazur, "Arktik: Global Dünyanın Gelişiminde Bifürkasyon Noktası", *Küresel Bakışla Kutup Çağı: Çatışmalar-İş birlikleri-Ulusal Çıkarlar*", der. Harun Gümrükçü vd. (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2015), 154.

ulusunu gerilimli bir geçiş döneminde bir arada tutmaya yardımcı olduğunu anlatmıştır.²³ Bununla birlikte, Stalin tarafından sahiplenilen Sovyetler'in Arktik'i ele geçirmesi projesi çok kolay gerçekleşmiyordu.²⁴ Sistemdeki verimsizlikler, sert hava koşulları ve bütçe zorlukları projenin mükemmel yürümemesine neden oldular. Arktik'de oluşan endüstriyelleşme ve insan aktivitesini kolektifleştirme hamleleri ağır faturaya mal oldu. Stalin 1932'de şunları söylüyordu: “Arktik ve kuzey bölgelerimiz muazzam bir zenginliğe sahiptir. Öyle bir Sovyet organizasyonu kuralıyız ki, o organizasyon en kısa zamanda bu zenginliği sosyalist ekonomik yapımızın içine katmalıdır.”²⁵ Takiben verdiği emir ile, Glavsevmorput (Buz Komiserliği) kuruldu ve çiftçiliğin, madenciliğin, ulaşımın, kereste imalatının ve altyapı inşasının koordinasyonuna daha çok stratejik odak sağlanmasını istedi. Bununla beraber, ekonomik hedefler çoğu zaman makul olmayan şekilde bilimsel anlayışın ilerisine geçiyor, hava sıcaklığı aşırılıklarını, buz ve kar, ışık ve karanlık, izolasyon ve bağlantı kopukluğu ve de soğuk iklim mühendisliğine dair deneyim yetersizliklerinin getirdiği altyapı eksikliklerini göz ardı ediyordu. Sovyet ideolojisi talepkardı, fakat bilgi dağarcığı hedeflerin gerisinde kalmıştı ve Sovyet vatandaşlarının mahrem konuşmalarında Stalin ve onun SSCB'yi dev bir “buzkıran” olarak gören vizyonunu alay konusu ettikleri biliniyordu. Ancak, bahsedilen buz “Kızıl Buz”du.²⁶

II. Dünya Savaşı'nın 1939'da Avrupa'da başlamasıyla, Japonya ve Almanya gibi düşman güçlerin Arktik'de oynayabileceği rolün getirdiği endişe, kuzeydeki kolonileştirme hamlelerini hızlandırdı. Kasım 1939'da Finlandiya askerî güçleri, kuzey Finlandiya'da Sovyetler Birliği'nin ani saldırısı ile karşılaştılar. Stalin, Almanya ile aralarında daha geniş bir tampon bölge oluşturarak Leningrad'ın savunmasını tahkim etme konusunda kararlıydı.²⁷ Finlandiya daha küçük bir güç olarak herşeye rağmen kararlılığı ve dondurucu hava koşullarına uyum kabiliyeti ile, büyük bir askerî güç olan Sovyetler Birliği'ne direndi ve dev komşusuna karşı zor da olsa varlığını korumayı başardı.²⁸ Kuzey Atlantik'te ise Arktik konvoyları Müttefikler'in savaş stratejisinin önemli bir parçası olarak Sovyetler'in Murmansk limanına

²³ P. Whitney Lackenbauer, “Mirror Images? Canada, Russia and the Circumpolar World”, *The Fast-Changing Arctic: Rethinking Arctic Security For a Warmer World*, ed. Barry Scott Zellen (Calgary: University of Calgary Press, 2013), 260.

²⁴ Dodds and Nuttall, a.g.e., 134.

²⁵ A.g.e., 135.

²⁶ A.g.e.

²⁷ A.g.e.

²⁸ A.g.e., 136.

bağlantı sağlıyordu, Birleşik Krallık ve Sovyetler Birliği arasında Alman denizaltı ve denizüstü güçlerinin büyük tehditlerine rağmen hayatî tedarik sevkiyatları gerçekleşiyordu.²⁹

Soğuk Savaş öncesi Sovyet döneminde özetle; hammaddeleri kontrol, askerileşme ve bölge kapılarının dışa kapanışı gibi hamleler ile ulusal çıkar ve sonraki bölümde de bahsedilecek kutup bilimleri açısından ise iş birliği odaklı politikalar izlenmiştir.

4. Demir Perde / Buz Perde, Kutup Bilimleri ve Petrol

“Buz Perde” 1940’ların sonunda Arktik’e ve civarlarına indi. II. Dünya Savaşı’nın bitiminin hemen ertesi ABD ve Sovyetler’in arası bozulmaya başlayınca, iki tarafın da güvenlik mekanizmaları iki ülkenin kuzey uçları ile ilgili olası bir Amerikan-Rus çatışmasına dair raporlar hazırlamaya başladılar.³⁰ Soğuk Savaş döneminde Bölge özel bir stratejik öneme sahip oldu ve Kola Yarımadası’ndaki askerî üsler, Sovyetler Birliği’nin ABD’ye karşı savunma stratejisinde önemli bir yer tutmaktaydı.³¹

NATO 1949’da bölge ülkesi müttefik Kanada’nın da desteği ile Arktik’de “Uzak Mesafeli Erken Uyarı Hattı” kurmaya başladı. Bu hat temelde, Arktik Okyanusu veya Bering Boğazı üzerinden uçarak ABD’ye saldırı yapabilecek uzun menzilli bombardıman uçaklarına karşı oluşturuluyordu. 1955-1958 arasında hızlanan proje çerçevesinde, batıda Alaska’dan doğuda Grönland’a kadar 69. paralel boyunca 63 adet insan kontrollü radar istasyonu inşa edildi. Bununla beraber gelecek 10 yılın içinde bu istasyonlar yavaş yavaş devreden çıkarılmaya başlandı, çünkü Sovyetler’in denizaltı filosu ve kıtalararası balistik füze kapasitesi ile tehdit oluşturacağı anlaşılmıştı.³² Tüm bu gelişmeler sonucunda, Bölge nükleer denizaltı ve atom bombaları nedeniyle tehlike altında olduğundan dolayı 1958 yılında Sovyetler Birliği Kuzey Avrupa Bölgesi’nin nükleer ve hidrojen bombalarından arındırılmış bir bölge olmasını önermiş, ancak Gorbaçov’un 1987 yılında “Murmansk Girişimi” ile bölgenin “barış bölgesi” olması mümkün olabilmıştır.³³

Arktik bilimi ve bağlantılı politikaları, geçmişte de şimdi de Arktik devletleri ve onların egemenlik, güvenlik ve idari ajandaları açısından önem arz etmiştir ve etmektedir. İnsan kapasitesinin limitlerinin test edildiği ortamlarda, güvenilir bilgi ve anlayışa ihtiyaç duyulur.

²⁹ A.g.e.

³⁰ Dodds and Nuttall, a.g.e., 138.

³¹ İlbuğa, a.g.e., 73.

³² Dodds and Nuttall, a.g.e., 139.

³³ İlbuğa, a.g.e., 73.

Soğuk hava koşullarının hakîm olduğu bölgelerde çalışmak ve hareket etmek, aynı zamanda silahlı kuvvetler ve askerî teçhizatları mobilize edebilmek stratejik zorunluluk olarak kabul ediliyor ve bilimsel sefer ve deneylere yatırım yapılmasına yol açıyordu.³⁴ Sovyetler Birliği de bilim politikaları doğrultusunda, Arktik ve AntArktik Araştırma Enstitüsü himayesinde soğuk hava araştırmalarını fonladı.³⁵ Soğuk Savaş tartışmasız şekilde Arktik'deki bilimsel iş birliğine sekte vurdu. 1945 öncesi ve sonrasının ayrı birer dayanışma tarihi vardır.³⁶

Sovyetler Birliği ve ABD, 2. Uluslararası Kutup Yılı'na (1932-33) beraber büyük katkılarda bulundular. 1939'da savaş patlamadan önce Sovyetler, ABD ve Kanada arasında bilgi paylaşımının yapılacağı hava istasyonları zincirinin kurulması konusunda ortak ilgi söz konusuydu. 1945 sonrası ise oluşan karşılıklı şüpheler sonucu iş birliği oldukça zorlaşmıştı. 1957-1958'de düzenlenen Uluslararası Jeofizik Yılı, Uluslararası Kutup Yılı'nın bir bakıma üçüncü serisiydi, fakat AntArktik'da işler iyi giderken Arktik'de iş birliği mekanizması çok zayıf çalıştı.³⁷

Bazı zamanlar ise Arktik'i mercek altına alan bilimsel çalışmalar bir fanteziden ibaretti. 1950'lerde Sovyet bilim insanları deniz buzunu bombalamak üzerine planlar yaptılar. Yeni barajlar inşa edilerek Bering Boğazı boyunca daha sıcak ve daha soğuk suların akışının ayarlanması amaçlandı. 1956'da Amerikan "Popular Mechanics" dergisinde çıkan bir makaleye göre, Sovyetler Bering Boğazı boyunca büyük bir baraj inşa etmeyi hayal ediyorlardı ve bu tasarımla buzdağlarının kaçmasını engelleyerek Büyük Okyanus'un kuzeyindeki nakliye yollarını bloke etmelerinin önüne geçmeyi düşünüyorlardı. Makalenin yazarı, bu konunun Sovyetler'in Arktik'de rekabet ettiği ABD'ye karşı bir propaganda faaliyetinden ibaret olduğunu savundu. Arktik'i jeo-mühendislik ile değiştirmek üzerine bu ve benzeri başka aşırı örnekler de o dönemde ortaya konmuştur.³⁸

Peki bilim ve teknoloji ile ilgili politikalar, Arktik'de olumlu sonuçlar doğurabildi mi? Amerikalılar'a paralel Sovyetler de Arktik gibi sert iklim koşulları olan bir bölgede nasıl faaliyet gösterilebileceğine dair daha iyi bir anlayış geliştirmeye çalışıyordu. Büyük bütçeler harcayarak savunma ve erken uyarı sistemleri oluşturdular ve Arktik'i askerî teçhizat ve nükleer

³⁴ Dodds and Nuttall, a.g.e., 143-144.

³⁵ A.g.e., 144.

³⁶ Dodds and Nuttall, a.g.e., 144.

³⁷ A.g.e., 145.

³⁸ A.g.e., 145-146.

ekipmanların denenmesi için kullandılar. Kola Yarımadası, Rusya'nın kuzey filosunun ve nükleer yakıtlı saldırı denizaltılarının konuşlanması ile Arktik'in en askerîleşmiş yeri haline geldi. Barents Denizi, NATO ve Sovyet gemileri için stratejik bir savaş sahasıydı, bunlara casusluk yapan balıkçı gemileri de dahildi. Tom Clancy'nin 1984'te ilk baskısı yapılan ve daha sonra 1990'da büyük bütçeli bir filmi de yapılan çok satan romanı "The Hunt for Red October – Kızıl Ekim", Delta sınıfı Sovyet denizaltılarının NATO takibinden nasıl kaçabildiğini sergiliyordu. NATO planlayıcıları 1990'larda, Sovyetler'in Kuzey Amerika deniz yatağı ve kıyı şeridinin detaylı oşinografik krokileri ve haritalarını çıkardıklarını keşfettiler.³⁹

Bilim ve teknoloji Arktik'de yine de olumlu bir rol oynadı denebilir. Sovyet bilim insanlarının dış ülkelere seyahatinde ciddi engeller olsa da, Batılı ve Sovyet bilim insanlarının Arktik bilimi konusunda karşılıklı paylaşımlar yapması tamamen imkansız değildi, düzenlenen çalıştaylar ve konferanslar belirli bir zemin oluşturdu. İlişkilerin göreceli yumuşadığı (Detente) yıllarda bu iş birliği zirveye çıktı. Nixon-Brezhnev döneminde, ABD ve SSCB'nin meteoroloji, oşinografi, deniz buzu yayılımı ve kalınlığı gibi ortak çıkarlara sahip olduğu Arktik'in Bering Boğazı gibi alanlarda iletişim kurulması teşvik edildi ve bürokratik engeller kaldırıldı. Gemi turları organize edilerek deniz biyolojisi ve oşinografi disiplinlerinde ortak projeler yürütüldü.⁴⁰

Arktik bilimsel iş birliği 1979-1985 arasında iki süper güç arası ilişkiler kötüleşince tekrar askıya alındı. Arktik'in kar, buz ve donmuş topraklar konusunda yoğun bilimsel çalışmalara sahne olan Sibiry ve Sovyet Uzak Doğu kısımları, tekrar yoğun askerîleştirilmiş bir bölge olarak Batılı bilim insanlarına kapanmış oldu. Bu durum ABD ve yeni Rusya arası ilişkilerde gelişme kaydedilen 1990'lara kadar düzelmedi. "Uluslararası Arktik Bilim Komitesi"nin (UABK) 1990'da kurulması taze bir eksen oluşturdu.⁴¹

Soğuk Savaş dönemindeki enerji kaynakları denkleminde bakıldığında, İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllarda ve özellikle 1950-1960'larda Kuzey Batı Sibiry'da büyük petrol ve doğalgaz yataklarının bulunmasının sadece SSCB ekonomisi için değil, küresel petrol piyasası için de önemli bir gelişme olduğu görülmektedir. Bu dönem boyunca kuzey bölgelere yönelik gerek askerî gerekse de ekonomik planlamalar doğa koşullarının el verdiği ölçüde nokta odaklı yapılıyordu. Dolayısıyla kısa vadede istenilen sonuçların alınabilmesi için stratejik olarak en

³⁹ Dodds and Nuttall, a.g.e, 147-148.

⁴⁰ A.g.e., 148.

⁴¹ A.g.e., 149.

önemli noktalara yatırım yapıyordu. Fakat 1970'lerden itibaren bölgeye yönelik nokta planlaması değil, tüm bölgenin geliştirilmesi konusu gündeme gelmeye başladı. Bunu takiben yeni düşüncelerin gerçekleştirilmesi için özel planlamalar hazırlanmış, Batı Sibirya ve Yakutya'nın petrol bölgelerinde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.⁴²

Soğuk Savaş döneminde özetle, bölgede yeni askerî üslerin, radar istasyonlarının kurulması ve silahlanmanın artması ve bilimsel iş birliğinin ağırlıklı olarak engellenmesi itibariyle ibre tekrar ulusal çıkar odaklı politikalara kaymıştır.

5. Askerî Cepheden İş Birliği Zeminine

Mihail Gorbaçov, Arktik'de Ekim 1987'de yaptığı meşhur konuşması ile adeta Soğuk Savaş'ın bitişini ilan ediyordu:⁴³

“Yoldaşlarım, Sovyet Kutup Bölgesi'nin başkenti olan Murmansk'ta bu konuşmayı yaparken, bu gezegenin kuzeyinde yaşayan tüm insanlar açısından iş birliği fikrinin incelenmesinde fayda görüyorum. Bizim düşüncemize göre, bunun bazı hatırı sayılır sebepleri bulunmaktadır.

Arktik sadece Arktik Okyanusu değildir, aynı zamanda üç kıtanın: Avrupa, Asya ve Amerika'nın kuzey uçlarını kapsar. Avrasya, Kuzey Amerika ve Asya Pasifik bölgelerinin buluştuğu, hudutların birbirine yaklaştığı ve karşıt askerî bloklara ait devletlerin çıkarlarının kesiştiği yerdir.”

Gorbaçov'un 'meta' coğrafyası kayda değerdi, çünkü Arktik'i bir süper güç çatışmasından ziyade üç kıtanın birleştiği yer olarak tanımlamıştı.⁴⁴ Arktik Okyanusu, nükleer denizaltılar ve buzkıranlar ile bir şüphe merkezi olmaktan ziyade geleceğe dönük bölge yönetiminde ortak çıkarları olan sekiz Arktik devletinin buluşma zemini olarak düşünülüyordu. Kırk yıl boyunca bir askerî cephe olarak ele alınan ve nükleer silah testleri gibi çevreye son derece zararlı faaliyetlerin gerçekleştirildiği bir bölgeyi, bir iş birliği zemini olarak tanımlamaya çalışan Gorbaçov'un karşılaştığı engelleri tahmin etmek zor değildir.⁴⁵ Nitekim Sovyet Bloğu'nun çökmesini takip eden bu geçiş sürecinde, tüm uluslararası dostluk ve istikrar tezlerine rağmen, oluşan beklenti inişli ve çıkışlı bir güzergâhta yoluna devam etmektedir.⁴⁶

⁴² Hasanoğlu, a.g.e., 170.

⁴³ Dodds and Nuttall, a.g.e., 150.

⁴⁴ A.g.e.

⁴⁵ A.g.e., 150-151.

⁴⁶ Harun Gümrükçü, Aybüke İnan Şimşek ve Güneş Ersoy (der.), *Küresel Bakışla Kutup Çağı: Farklı Disiplinler Çok Yönlü Perspektifler* (Ankara: Efil Yayınevi, 2016), 3.

Ocak 1993'te Rusya Federasyonu ve Norveç arasında imzalanan Kirkenes Deklarasyonu, bölgedeki güvenlik, istikrar, refah düzeyinin yükselmesi konularında iş birliğinin temelini atmıştır.⁴⁷ NATO'nun ilgilendiği konuların da askerî güvenlik meselelerinden çevre meselelerine kaymasının etkisiyle güvenlik politikalarının yumuşaması, Arktik devletleri arasında iş birliği kurulmasını sağlamış, Rusya'nın Batılı kapitalist sisteme eklenmesine kapı aralamıştır.⁴⁸ UABK'nın teşviki ile ABD ve Rusya'nın kutup bilim insanları 1994'te Pasifik Okyanusu limanı Vladivostok'ta buluştular. Bu görüşmelerin önemli sonuçları oldu, Amerikalı bilim insanlarına Lena Nehri çevresindeki Arktik kıyı kesimleri de dahil olmak üzere Rus meslektaşları ile beraber Kuzey Sibirya'da çalışma izni verildi.⁴⁹ Bilim ve çevrenin korunmasına dair niyetler, Arktik devletleri arası ilişkilerin tekrar tesis edilmesine katkıda bulundu. Eylül 1996'da Rusya, Norveç ve ABD arasında "Arktik Askerî Çevresel İş Birliği" deklarasyonu imzalandı. Bu deklarasyon çerçevesinde Rusya'ya radyoaktif atıklarının yönetimi ve Kuzey Filosu'nun uzun vadede sökülmesi için destek verilmesi amaçlanıyordu.⁵⁰

Yine Eylül 1996'da sekiz Arktik devleti yerli Arktik halklarının da temsiliyle Ottawa kentinde toplanarak; Arktik devletleri arası iş birliği, koordinasyon ve iletişimin artırılması, sürdürülebilir gelişme ve çevresel korumanın gerçekleştirilmesi hedefleri ile "Arktik Konseyi"nin kuruluşu için anlaşmaya vardılar. Altının önemle çizildiği nokta ise, Arktik Konseyi'nin askerî güvenliğe dair meselelere dahil olmayacağıydı. Hem Rusya hem de ABD, Arktik Konseyi'nin askerî güvenlik konularına müdahil olmamasını istiyordu. Ruslar için, zaten NATO üyesi ülkeler (Danimarka, Kanada, İzlanda, Norveç ve ABD) konseyde gayet yeterli şekilde temsil ediliyordu ve askerî boyutu devreye sokacak herhangi bir hamle, iş birliği çabalarının önünü kesecek bir faktör olarak ortaya çıkacaktı.⁵¹

1997 yılında Rusya'nın Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni onaylaması da Soğuk Savaş sonrası iş birliği döneminin önemli gelişmelerinden biridir. Rusya sözleşmeyi imzalayarak kara suları sınırının 12 mil, münhasır ekonomik bölge sınırlarınınsa 200 mil olduğunu kabul etmiştir, bu çerçevede hukuki mevzuatlarda değişikliğe gidilmiş, Kuzey ve

⁴⁷ A.g.e., 13.

⁴⁸ İbrahim Hasanoğlu ve Selçuk Demirkılınc, "Arktik'da Bölgesel Güvenlik", *Küresel Bakışla Kutup Çağı: Farklı Disiplinler Çok Yönlü Perspektifler*, der. Harun Gümrükçü, Aybüke İnan Şimşek ve Güneş Ersoy (Ankara: Efil Yayınevi, 2016), 47.

⁴⁹ Dodds and Nuttall, a.g.e, 149-150.

⁵⁰ A.g.e, 151.

⁵¹ A.g.e., 152.

Arktik Bölgeleri'nin gelişimi için bir dizi tedbirler alınmıştır.⁵² Ancak, Vladimir Putin'in başkan seçilişi ile tüm politika kulvarlarında olduğu gibi Arktik'de de tam manasıyla bir makas değişimine giren Rusya, bölgede "krizler, stratejiler ve doktrinler dönemine"⁵³ adımını atmıştır. Asıl sembolik dönüm noktası, 2007'de mürettebatıyla Kuzey Kutbu'nun 4.3 km altına inen iki Rus derin denizaltısının, buraya paslanmaz titanyumdan bir Rus bayrağı dikmesi ile olmuştur.⁵⁴

6. Titanyum Bayrak, Kaynak Üssü, Buzkıranlar ve Çin Faktörü

"*ARKTIKA, RUSYA'NINDIR*" diyen ve Rus bayrağının Kuzey Kutbu'ndaki okyanus tabanına dikildiği seferi yöneten Artur Chilingarov, Ağustos 2007'de bu iki basit sözcükle küresel medyanın dikkatini çekmeyi başarmıştır⁵⁵ ve Batı'da ilk medyatik sarsıntıyı yaratmıştır.⁵⁶ Rusya'nın bayrak dikmesi ve bir yıl sonra kendi Arktik Stratejisi'ni⁵⁷ yayınlaması Batılı politikacıların yanı sıra bilim dünyasını da harekete geçirmiştir. Bazı batılı uzmanlar, Rusya'nın Arktik'e dönük 'yeni' politikasını "yayılmacı, agresif, silaha dayalı diplomasi (gun boat diplomacy)" gibi terminolojilerle ifade etmeye başlamışlardır.⁵⁸ Rus politika gözlemcileri ise, bu iddiayı çok ciddiye almadılar. Chilingarov'un Rus Duma'sının bir üyesi olduğunu ve bir seçim kampanyasının tam ortasında olduğunu biliyorlardı. Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov'un daha sonra açıkladığı gibi, bayrağın dikilmesi sadece bir reklam aktivitesiydi ve Kremlin tarafından onaylanmamıştı. Lavrov, bayrak dikme olayını ABD'nin 1969'da Ay'a inmesiyle karşılaştırdı. Arktik Okyanusu'nun kalın ve hareketli buzunun 4300 metre altına inebilme, o gün için başka hiçbir ülkenin ulaşamayacağı bir teknoloji eşiydi ve tıpkı Ay'a bayrak diken ABD'li astronotlar gibi, Rus bilim insanları da aslında bölgesel egemenlik talep etmiyordu.⁵⁹

Rusya 2008 yılında yayınladığı Arktik Stratejisi'nde, bölgeyi 21. yüzyıldaki ülke refahı için "doğal kaynak merkezi" olarak tanımladı.⁶⁰ Uzak mesafeler, kış karanlığı, sert hava

⁵² Hasanoğlu, a.g.e., 172.

⁵³ Hasanoğlu ve Demirkılınc, a.g.e., 49-53.

⁵⁴ Tim Marshall, *Coğrafya Mahkumları* (İstanbul: Epsilon Yayınevi, 2018), 267.

⁵⁵ Micheal Byers, *Who Owns the Arctic: Understanding Sovereignty Disputes in the North* (Vancouver: Douglas&McIntyre, 2009), 88.

⁵⁶ Gümrükçü vd., a.g.e., 4.

⁵⁷ Eylül 2008'de Devlet Başkanı Dmitry Medvedev tarafından onaylanan "2020 Yılına Kadar ve Sonraki Yıllar İçin Rusya'nın Arktik'deki Devlet Politikası'nın Temelleri" belgesi, bu stratejinin ana belgesidir. Bkz: <https://www.thearcticinstitute.org/russias-arctic-military-and-security-part-two/> (22.12.2020)

⁵⁸ A.g.e.

⁵⁹ Byers, a.g.e., 88.

⁶⁰ Dodds and Nuttall, a.g.e., 196.

koşulları ve ezeli var olmuş kalın ve hareketli deniz buzları kütelleri Arktik’de bulunan petrol ve gaz ulaşımı oldukça maliyetli hale getirmekteydi.⁶¹ Ancak, bir dönem yükselen piyasa fiyatları ve iklim değişikliği durumu dönüştürdü. Shtokman, Prirazlomnoye ve Tsentralno-Olginskaya gibi mega projeler, Barents Denizi’nden Laptev ve Kara Denizleri’ne kadar uzanmaktadır.

Shtokman Projesi, çoklu ortaklar, büyük altyapı yatırımları ve üç gelişim fazından oluşmaktaydı, teknik güçlükler ve Avrupalı tüketicilerin gaz talebinin düşmesi sonucu gecikmeler yaşandı.⁶² Diğer yandan Rusya, tarihsel olarak kuzey bölgelerini Shtokman’da olduğu gibi dış ortaklara açmada güvenlik gerekçelerini öne sürerek tereddütlü olmuştur ve bu da “politik olarak sürdürülemezlik” durumu çerçevesinde uluslararası aktörlerin yatırımlar konusunda gönülsüz kalmalarına yol açabilecekti. Buna rağmen hidrokarbon projelerinin bazıları için uluslararası katılım sağlanmış, ancak süreçler Rusya’nın Kırım’ı 2014’teki ilhaki ve Doğu Ukrayna’daki karışıklıklar sebebiyle konan yatırımlardan etkilenmiştir.⁶³ 2014’te getirilen yatırımlar sonrası askıya alınan Exxon Mobil ve Rosneft ortak girişimi bir Kara Denizi projesi bulunmaktadır.⁶⁴

Rus petrol işletmecileri, 2014 Temmuz’da Avrupa Birliği (AB) ve ABD tarafından konan yatırımlara kadar Batı’nın teknik deneyimine ihtiyaç duyuyorlardı. Rusya’nın petrol rezervlerinin büyük bir kısmı offshore’dur. Su altında sondaj yapmak karaya nazaran daha gelişmiş teknoloji gerektirir ve ekonomik yatırımlar Rusya’nın bu teknolojiye ve gerekli sermayeye ulaşımını yavaşlatmıştır.⁶⁵ Nitekim yatırımlar derin sondaj teknolojilerinin ve Arktik kaynaklarının gelişimi için gerekli ekipmanların transferinin yasaklanmasını da içeriyordu. 2015 itibariyle Rusya’nın yeni Arktik Komisyonu’nun başkanı olan ve 21. yüzyılda Arktik’de “ciddi ekonomik çarpışmalar” olacağını ifade eden Başbakan Yardımcısı Dmitry Rogozin yatırımlar üzerine çarpıcı beyanatında, “Orası bizim toprağımız, orası bizim deniz yatağımız ve oranın güvenliğini biz sağlayacağız. Onlar (Batı) bizi yatırımlar listesine koydu, fakat tankların pasaporttaki vizeye ihtiyacı yoktur” diyordu.⁶⁶ Yine Rogozin, 1867’de Alaska’nın Rusya tarafından ABD’ye satılmasını “*Rus güç statüsüne ihanet*” olarak niteliyor

⁶¹ Byers, a.g.e., 10.

⁶² Dodds and Nuttall, a.g.e., 190.

⁶³ A.g.e., 197.

⁶⁴ A.g.e., 211.

⁶⁵ Thad W. Allen and Christine Todd Whitman, *Arctic Imperatives: Reinforcing U.S. Strategy on America’s Fourth Coast*, Council on Foreign Relations, Independent Task Force Report No:74 (New York: 2017), 17.

⁶⁶ Heather A. Conley and Caroline Rohloff, *The New Ice Curtain: Russia’s Strategic Reach to the Arctic*, Center for Strategic and International Studies, A Report of the CSIS Europe Program (Washington: 2015), viii.

ve Arktik için “Rusya’nın Mekke’si” referansını veriyordu.⁶⁷ Batı ile karşılıklı yapılan bu restleşmeler Rusya’yı potansiyel bir teknoloji ve finans ortağı olan Çin ile yakınlaştırdı. Eylül 2015’te “Çin Petrol Sahaları Hizmetleri Ltd. Şirketi”, Rosneft ile Rus Uzak Doğusu’ndaki Okhotsk Denizi’nde iki keşif kuyusu açmak üzere anlaşmaya vardı.⁶⁸ Çin, Rus Arktik’indeki petrol ve doğalgaz için ana pazar olarak görünmekteydi ve Rusya’nın bu bölgeyi daha da açmak için Çin’in ticaret ve yatırımlarına ihtiyacı vardı.⁶⁹

Rusya’nın baş tacı ettiği yatırımı ise, Yamal Yarımadası’nın doğusunda yer alan Yamal LNG projesi ve ona bağlı Sabetta Limanı’ydı. Limanın inşası sırasında yine Batı’nın yatırımları Rus şirketlerinin AB ve ABD bankalarından otuz günü aşkın vadeli borç almasını engellemiş, bu da proje için gerekli uzun vadeli fonları kısıtlamıştır. Alternatif fon kaynakları arayan Rusya, yönünü Arktik yatırımları ve enerji ithalatlarını çeşitlendirmede stratejik değer gören Çin’e dönmüştür. Çinli şirketler dünyanın en büyük LNG projesi olabilecek bu projelerin toplam %29.9 hissesine sahip olmuşlardır.⁷⁰

Çin’in Arktik ve Arktik’deki kaynaklara ulaşmasındaki ana bariyerlerden birisi şüphesiz yine Rusya’dır. Eğer Çin Rusya ile daha yakın bir ilişki kurmayı başarabilirse, Arktik’de gücünü daha kolay ortaya koyabilir, ancak Rusya’nın bu noktadaki endişesi kendi pozisyonunun zayıflayarak Çin’in kendisi üzerinde baskın hale gelmesidir.⁷¹ Rusya’nın Çin’e karşı Arktik konusundaki yaklaşımı ise tek sesli değildir. Rus hükümetinin bazı kesimleri Çin’in Arktik’de boy göstermesinin bölgedeki ekonomik kalkınmaya katkısı olacağını düşünürken, diğerleri Çin’in bölgede artan varlığının Rusya’nın Arktik nakliye yollarında taşıdığı mevcut hakları zayıflatacağını savunmaktadır ve bir grup da Çin’in Arktik nüfuz alanını genişletmesinde askerî bir tehdit algılamaktadır.⁷² Arktik kaynaklarının üçte ikisi Rus bölgesinde bulunmaktadır. Rusya’nın bu kaynakları geliştirebilmesi için sermayeye ihtiyacı vardır.⁷³ ve Çin keşif faaliyetleri için davet edilen birkaç ülkeden biridir.⁷⁴ Rusya, Arktik’de

⁶⁷ A.g.e., ix.

⁶⁸ Dodds and Nuttall, a.g.e., 191.

⁶⁹ Anne-Marie Brady, *China As a Polar Great Power* (Washington D.C.: Cambridge University Press, 2017), 95.

⁷⁰ Heather A. Conley, *China’s Arctic Dream*, Center for Strategic and International Studies, A Report of the CSIS Europe Program (Washington: 2018), 6-7.

⁷¹ Brady, a.g.e., 223.

⁷² Brady, a.g.e., 232.

⁷³ Uluslararası Enerji Ajansı’nın 2014 senesindeki tahminlerine göre Rusya’nın enerji sektörünü modernize edebilmesi için yirmi yıllık bir süreç içerisinde her yıl 100 milyar \$ yatırım yapması gerekmektedir. Bkz: Allen and Whitman, a.g.e., 17.

⁷⁴ Brady, a.g.e., 233.

Hindistan gibi başka ortaklar da arama yolundadır. Bu şekilde sadece kendini Çin'e bağlama riskinden azade olmuş olacak ve Çin'in büyük güç statüsü ile avantajlı konum elde etmesinin de önüne geçmeye çalışacaktır.⁷⁵

Moskova da ve Pekin de, devletlerin müttefiki veya ortakları olamayacağını, güvenli ve başarılı devletlerin karşılıklı fayda getiren ilişkiler aradığını öğrenmişlerdir.⁷⁶ Ortak çıkarlar Rusya ve Çin'i birçok kutup meselesinde beraber hareket etmeye teşvik edecektir, fakat bu çıkarlar birbiriyle her zaman paralel değildir. ABD Deniz Harp Akademisi öğretim üyelerinden Dr. Rebecca Pincus, Temsilciler Meclisi'nin ABD-Çin Ekonomi ve Güvenlik İnceleme Komisyonu'nun 21 Mart 2019 tarihli oturumunda verdiği ifadesinde, Çin ve Rus çıkarlarının bir ittifaktan ziyade "çıkar çakışması" görünümünde olduğunu bildirmiştir. Rusya için Çin, Batı'nın izolasyoncu stratejisine karşı faydalı bir karşılıktır. Bir yandan kendisinin büyük güç statüsünü sağlamlaştıracak fonları Çin'den sağlamayı planlarken, diğer yandan da Pekin'in etkisi altına girmekten endişe duymakta, dolayısıyla ortaklarını çeşitlendirmeye çalışmaktadır.⁷⁷

Rusya'nın bölgedeki çıkarlarının gerçekte ne olduğu ve bu çıkarlara ulaşmak için askerî gücünü kullanarak baskı yaratıp yaratmayacağı, okyanus tabanına bayrak dikilen 2007'den bugüne tartışma konusudur. Batılı bazı analistler Rusya'nın ekonomik zayıflığı ve teknolojik geri kalmışlığı nedeniyle Arktik'deki ulusal çıkarlarını korumak için askerî enstrümanlara dayandığını ve oluşan yeni durumun 1980'lerdeki gelişmelere benzediğini savunurlarken⁷⁸, Rus uzmanlar Moskova'nın Arktik'deki siyasetini Batı ile olan tüm gerginliklerinden izole ederek bölgesel oyuncularla iş birliğine dayalı bir strateji çerçevesinde ilişkilerini düzenlemeyi hedeflediğini⁷⁹ ve Rusya'nın Arktik'deki faaliyetlerinde çok taraflı ortaklıklar kurarak kuzey nakliye yolları ve enerji kaynaklarına güvenli erişime odaklandığını ağırlıklı olarak iddia

⁷⁵ Camilla T. N. Sørensen and Ekaterina Klimenko, *Emerging Chinese-Russian Cooperation in the Arctic: Possibilities and Constraints*, SIPRI Policy Paper No:46 (2017), 42.

⁷⁶ Elizabeth Buchanan, *Russia and China in the Arctic: Assumptions and Realities*, Australian Strategy Policy Institute, 25 September 2020, <https://www.aspistrategist.org.au/russia-and-china-in-the-arctic-assumptions-and-realities/> (23.11.2020).

⁷⁷ Rebecca Pincus, *China and Russia in the Arctic*, United States - China Economic and Security Review Commission, Hearing on an Emerging China-Russia Axis? Implications for the United States in an era of Strategic Competition (Washington: 2019), 189.

⁷⁸ *America and Britain Play Cold War Games with Russia in the Arctic*, The Economist, 10 May 2020, <https://www.economist.com/europe/2020/05/10/america-and-britain-play-cold-war-games-with-russia-in-the-arctic> (28.11.2020).

⁷⁹ Alexander Sergunin, "Arctic Security Perspectives from Russia", *Breaking the Ice Curtain: Russia, Canada, and Arctic Security in a Changing Circumpolar World*, ed. P. Whitney Lackenbauer ve Suzanne Lalonde (Calgary: Canadian Global Affairs Institute, 2019), 43-44.

etmektedirler.⁸⁰ Sınırlı sayıda Batılı analist ise Rusya'nın askerî gücü abartıldığı için yanlış algılara yol açtığını⁸¹, bölgede asıl mücadele edilmesi gereken sorunun iklim değişikliği⁸² olduğunu savunmaktadırlar.

Saint Petersburg Devlet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Departmanı profesörleri Valeriy Konışev ve Aleksandr Sergunin, Eylül 2008'de Devlet Başkanı Dmitry Medvedev'in çıkardığı "2020 Yılına Kadar ve Sonraki Yıllar İçin Rusya'nın Arktik'deki Devlet Politikası'nın Temelleri" isimli yönergeye referans vererek, Rusya'nın temel ulusal çıkarının Arktik'e 'barış ve iş birliği bölgesi' statüsü kazandırmaktan geçtiğini iddia etmekte; buna ek olarak bölgenin sosyal ve ekonomik gelişimi için stratejik kaynak merkezi olarak kullanılması, Arktik'in ekolojik sistemlerinin korunması ve KDY'nin ulaşım sistemi olarak kullanılması planlarını da vurgulamaktadırlar.⁸³

Ruslar'ın kutup bölgesini "geleceğin stratejik kaynak üssü"⁸⁴ olarak gördüklerini yineleyen Güney Kaliforniya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler öğretim üyesi Jonathan Markowitz, "Ruslar yeraltı kaynaklarına fazlasıyla bağımlı" diye açıklamıştır.⁸⁵ Markowitz, 2014 yılında sunduğu doktora tezinde bir bölümü Arktik analizine ayırmıştır.⁸⁶ Rusya'nın bölgedeki yeni gelişmelere daha yüksek frekansta güç ortaya koyarak tavır sergilemeye ve anlaşmazlıkları yönetmek için askerî güç kartını kullanmaya daha meyilli olduğunu savunmuştur.

Soğuk Savaş döneminde Arktik, Sovyet-ABD askerî mücadelesi için önemli üsler ve füze fırlatma lokasyonlarını da barındırması itibariyle kilit bölgelerden birisiydi. Bu üslerin birçoğu 1990'larda ya kapatıldı ya da küçültüldü. Ancak, Arktik buzları eridikçe ve kaynaklar

⁸⁰ Pavel Devyatkin, *Russian Strategic Intentions in the Arctic*, The Arctic Institute, 21 May 2019, <https://www.thearcticinstitute.org/russian-strategic-intentions-arctic> (24.11.2020).

⁸¹ Robert David English and Morgan Grant Gardner, *Phantom Peril in the Arctic*, Foreign Affairs, 29 September 2020, <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-09-29/phantom-peril-arctic> (28.11.2020).

⁸² Alec Luhn, *Freezing Cold War: Militaries Move in as Arctic Ice Retreats*, The Guardian, 16 October 2020, <https://www.theguardian.com/environment/2020/oct/16/arctic-ice-retreats-climate-us-russian-canadian-chinese-military> (28.11.2020).

⁸³ Valeriy Nikolayeviç Konışev ve Aleksandr Anatolyeviç Sergunin, "Rusya'nın Arktik'deki Ulusal Çıkarları: Mitlet ve Gerçekler", *Küresel Bakışla Kutup Çağı: Çatışmalar-İş birlikleri-Ulusal Çıkarlar*", der. Harun Gümrükçü vd. (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2015), 192-193.

⁸⁴ Vladimir Putin, 05.12.2020 tarihinde yüksek reytingli bir ulusal televizyon programında yaptığı yeni açıklamasında Kuzey'deki doğal kaynakların çıkarılmasının "ülkenin geleceği" olduğunu vurgulamıştır. Bkz.: Sputnik Türkiye, 05.12.2020, <https://tr.sputniknews.com/rusya/202012051043347634-putin-rusya-onumuzdeki-on-yillar-boyunca-arktik-ve-kuzey-bolgelerinin-katilimlariyla-buyuyecek/> (06.12.2020).

⁸⁵ "Yeni Soğuk Savaş", *National Geographic Türkiye*, no. 9 (2019), 82.

⁸⁶ Jonathan Markowitz, *When and Why States Project Power*, University of California, San Diego Political Science Department Dissertation of Doctor of Philosophy (2014), 151-152.

ve deniz yollarının kullanımı ile ilgili gerilim büyüdükçe, durum tekrar tersine dönmeye başladı.⁸⁷ Bugün Rusya, birçok açıdan Arktik Bölgesi'nin baskın gücü haline gelmiş durumdadır. Kuzey sularının aşırı soğuk koşullarında yıl boyu işlev gösterebilen gemilerden oluşan dünyanın en büyük filosuna ve Kuzey Kutup Dairesi'nin üzerinde düzinelerce askerî üsse sahiptir.⁸⁸ Sahnenin tam merkezinde olan Rusya, 2007'den beri bombardıman uçaklarının bölgedeki uçuş sayılarını arttırmıştır.⁸⁹ Ayrıca Kola Yarımadası'nda konuşlu deniz bazlı nükleer gücünün ve kuzey filosundaki büyük yüzey gemilerinin modernizasyonu hamlesini başlatmıştır.⁹⁰

Rusya bir yandan iş birliği ve düşük gerilimli ilişkilerin önemini vurgularken⁹¹, bir yandan da Arktik'deki çıkarlarını koruma adına askerî harcama ve faaliyetlerine devam etmektedir.⁹² Bununla beraber, Rusya'nın aslında bu üslere Arktik'deki durumdan öte Kuzey Atlantik'e ve Pasifik'e erişim için ihtiyacı vardır. Moskova işi şansa bırakmamakta ve donanmasının savaş etkinliğini arttırarak Pasifik'e çıkışının engellenememesini garantiye almakta kararlıdır. Büyük ve uzak bir alan olan Kuzey Bölgesi zayıf bir altyapıya sahiptir, bu da kontrolünü oldukça güçleştirmektedir ve böyle büyük bir toprağın bütünlüğünün korunması güçlü silahlı kuvvetlerden geçmektedir.⁹³ Nitekim Putin'in 26 Ekim 2020'de altına imzasını koyduğu 2020-2035 Arktik Strateji Dokümanı'nda doğal kaynaklara ve askerî güvenliğe ağırlıklı vurgu varken, iklim krizi ve iş birliği konuları nispeten zayıf yer tutmaktadır.⁹⁴

Rusya'nın stratejik askerî ve donanma belgelerine göre askerî kapasitesini arttırması iki ana nedene dayanmaktadır:⁹⁵ Birincisi; Rusya KDY'deki nakliye hareketlerinin artışı ve buzların erimesinden dolayı en uzun sahil şeridini koruma gereksinimine bağlı olarak Arktik'in değişen çevresine ve gelişen güvenlik meselelerine tepki vermektedir. İkincisi; ABD ve NATO'yu bölgede stratejik olarak dengeleme zorunluluğudur. Rusya'nın ulusal güvenlik

⁸⁷ Brady, a.g.e., 10.

⁸⁸ "Yeni Soğuk Savaş", a.g.e.

⁸⁹ Andreas Østhagen, *The New Geopolitics of the Arctic: Russia, China and the EU*, Wilfried Martens Centre for European Studies (2019), 9.

⁹⁰ Ekaterina Klimenko, *The Geopolitics of a Changing Arctic*, SIPRI Background Paper (Solna: 2019), 9.

⁹¹ *Russia, US Diplomats Discuss Cooperation in Arctic, Regional Topics*, TASS Russian News Agency, 28 August 2020, <https://tass.com/politics/1194869>, (28.11.2020).

⁹² Østhagen, a.g.m., 10.

⁹³ Ekaterina Zolotova, *Russia's Arctic Ambitions*, Geopolitical Futures (2020), 1.

⁹⁴ Atle Staalesen, *Behind Putin's New Arctic Strategy Lies a Rude Quest for Natural Resources*, The Barents Observer, 30 October 2020,0 <https://thebarentsobserver.com/en/climate-crisis/2020/10/behind-putins-new-arctic-strategy-lies-rude-quest-natural-resources> (25.11.2020).

⁹⁵ Klimenko, a.g.e., 9.

stratejisi ABD ve NATO'nun küresel aktivitelerini birincil güvenlik endişesi olarak ele almaktadır. Diğer yandan Rusya'nın askerileştirme hamleleri⁹⁶, ABD'nin bölgedeki askeri kapasitesini daha da arttırarak Rus üstünlüğünü önleme yönünde hareket etmesine yol açabilecektir. Alaska'daki enerji üretiminin artırılması, Rusya'nın dünya enerji piyasalarına hâkim olma ve hidrokarbon fiyatlarını yükseltme çabalarını da baltalayabilir.⁹⁷

Her ne kadar Rusya'nın bölgedeki askerî kapasitesi halen Soğuk Savaş dönemine göre çok alt düzeyde de olsa, kapasite artışının hızı Finlandiya, İsveç ve Norveç gibi bölge komşularını rahatsız etmektedir. Bu noktada Rusya ve Norveç arası Svalbard Takımadaları üzerindeki gerilime dair bir parantez açmak faydalı olacaktır. Svalbard, Arktik jeopolitiği için önemlidir. Stratejik olarak Kuzey Atlantik, Barents Denizi ve Arktik Okyanusu arası bir giriş noktası konumundadır ve 1920'de imzalanan Svalbard Antlaşması'nın yorumlanış farklarına bağlı olarak; balıkçılık alanlarının yönetimi, Rus yetkililere yaptırımlar nedeniyle uygulanan seyahat kısıtlamaları ve Norveç'in münhasır ekonomik bölge iddiaları kaynaklı olarak iki ülke arasında sorunlar bulunmaktadır.⁹⁸ Rusya'nın bölgesel çıkarları doğrultusunda Svalbard'da Kırım'a benzer bir hamle yapması ihtimali güncel akademik tartışmalarda sıcaklığını korumaktadır.

Rusya'nın denizaltı faaliyetleri yine komşuları için diğer bir büyük sorundur.⁹⁹ NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, denizaltıların Soğuk Savaş döneminde bölgede onlarca yıl faaliyet gösterdiğini, ancak şimdi daha modern denizaltıların geri döndüğünü ve benzer faaliyetlere devam ettiğini ifade etmektedir.¹⁰⁰ Ayrıca, Rusya'nın büyüyen askerî varlığı sebebiyle KDY'ye erişimi engelleyebileceği ve bu durumun özgür ve ücretsiz geçişi etkileyebileceği yönünde endişeler de bulunmaktadır.¹⁰¹

⁹⁶ Malte Humpert, *Russian Paratroopers Perform First-Ever High Altitude Jump Over Arctic*, High North News, 27 April 2020, <https://www.highnorthnews.com/en/russian-paratroopers-perform-first-ever-high-altitude-jump-over-arctic-0> (25.11.2020).

⁹⁷ Robert W. Ortung ve Katherine Weingartner, *U.S. Arctic Policymaking Under Trump and Obama: Implications for Russia and China*, PONARS Eurasia Policy Memo No:588 (2019), 4-5.

⁹⁸ Dodds and Nuttall, a.g.e., 213.

⁹⁹ James Glanz and Thomas Nielsen, *A Deep-Diving Sub. A Deadly Fire.And Russia's Secret Undersea Agenda*. The New York Times, 20 April 2020, <https://www-nytimescom.cdn.ampproject.org/c/s/www.nytimes.com/2020/04/20/world/europe/russian-submarine-fire-losharik.amp.html> (25.11.2020).

¹⁰⁰ Will Robson, *Kuzey Kutbu Yeni Bir Soğuk Savaş'a mı Sahne Olacak?*, BBC News Türkçe, 26 Ekim 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54678054> (28.11.2020).

¹⁰¹ Klimentko, a.g.e., 9.

Bu endişeler yersiz görünmüyor. Arktik Okyanusu'nda üç elverişli anayolunun büyük kısmı Rus karasularının yakınından geçmektedir, bundan dolayı Rusya Arktik deniz yolunun merkezî kontrolünü elinde tutmak isteyecektir.¹⁰² Rusya Arktik kıyıdaşı ülke olarak, KDY'yi kendi kontrolünde yerleştirilmiş bir alan olarak yönetmek istemektedir.¹⁰³ Selefî Sovyetler Birliği gibi, KDY'yi kendi egemenliği altında hayati derecede stratejik bir bölge olarak ele almaktadır. İklim değişikliği ile gelecek 20 yıl zarfında yaz aylarında tamamen kaybolacak buzlar Rus gücünü, Halford John Mackinder'in tanımladığı 'Heartland'in kuzey sınırında kesintili olsa da hâkim kılacaktır. Rusya'nın kuzey kıyılarından geçen KDY, 2008 yılında kayıtlı tarihe göre ilk defa tamamen buzlardan arındı. Daha fazla ısınma, Rusya'yı uzun vadeli "denizden tüm yıl istifade etme" hedefine ulaştıracaktır.¹⁰⁴

Rusya, KDY'den geçecek tüm gemilerin Moskova'dan ön izin alması gerektiğinde ve eskort gemi desteği alma dahil bazı kurallara uymalarında ısrarcıdır. Putin hükümeti 2012 ve 2013 yılları arasında bir dizi yönergeyi yürürlüğe soktu ve bu yönergelerin uygulamaya sokulması için yeni bir KDY yönetim organizasyonu kurdu. Ayrıca Rusya, KDY'nin daha yoğun gözetim altında tutulması için bölgedeki güvenlik güçlerinin sayısını ve kuzey filosunun devriye sıklığını arttırdı. Paradoksal olarak da KDY'deki 'ticari trafiğin'¹⁰⁵, buzkıran eskort servisleri ve geçiş ücretleri ile gelişmesi için bariyerleri kaldırmaya hazırdır.¹⁰⁶

Rusya'nın buzkıranlara yaptığı yatırımlar, bu devletin Arktik'e dönük doğal kaynaklar, güvenlik ve egemenlik haklarına verdiği uzun vadeli önemin göstergesidir. Rus nükleer gemicilik kurumu Rosatomflot, 2016 yılında dünyanın en güçlü buzkıran projesini tanıtmıştır.¹⁰⁷ 'Arktik' isimli bu nükleer yakıtlı buzkıran, ilk testleri için Kuzey Kutbu'na doğru yola çıkıp 3 Ekim'de hedefe başarıyla ulaşmış¹⁰⁸ ve Rus filosuna katılarak KDY'deki ilk çalışma seferine Kasım 2020 ayı içinde Murmansk Limanı'ndan başlamıştır.¹⁰⁹ Bugünkü

¹⁰² Brady, a.g.e., 68.

¹⁰³ Klaus Dodds and Mark Nuttall, *The Scramble for the Poles* (Cambridge: Polity Press, 2016), 155.

¹⁰⁴ Dodds and Nuttall, *The Scramble...*, 156.

¹⁰⁵ Malte Humpert, *Cargo Volume on Northern Sea Route Remains Stable at 32m tons in 2020*, High North News, 30 September 2020 <https://www.highnorthnews.com/en/cargo-volume-northern-sea-route-remains-stable-32m-tons-2020> (26.11.2020).

¹⁰⁶ Dodds and Nuttall, *The Scramble...*, 158.

¹⁰⁷ Dodds and Nuttall, *The Arctic...*, 194.

¹⁰⁸ Malte Humpert, *Russia's New Super Icebreaker Reaches North Pole During Ice Trials*, High North News, 05 October 2020 <https://www.highnorthnews.com/en/russia-new-super-icebreaker-reaches-north-pole-during-ice-trials> (26.11.2020).

¹⁰⁹ *Rus Nükleer Buzkıranı Arktik İlk Çalışma Seferine Çıktı*, Sputnik Türkiye, 16.11.2020, <https://tr.sputniknews.com/rusya/202011161043237271-rus-nukleer-buzkirani-Arktik-ilk-calisma-seferine-cikti/> (05.12.2020).

küresel ekonomik atmosfere rağmen, Kremlin benzer sınıfta en az dört yeni buzkıran daha inşa etmeyi planlamaktadır. Başbakan Mikhail Mishustin buzkıranların KDY'yi geliştirmek için kullanılacağını ifade etmiştir. Bu gelişmeler, Rusya'nın Arktik stratejisine uygun biçimde KDY'yi sıkı kontrol altında tutarak petrol ve gaz güvenliğini sağlaması için önemli bir hazırlık sürecini işaret etmektedir.¹¹⁰

Ancak Kremlin'in Arktik'e olan ilgisi sadece bu potansiyel ekonomik yararların sonucu değildir, aynı zamanda Rusya'nın doğu sınırlarını koruma meselesidir.¹¹¹ Bu bağlamda Rusya'nın resmî söylemlerinde KDY'nin gelişimi için inşa edildikleri söylenen buzkıranların bile silahlandırılıyor olması ABD-Rusya arasında tartışma konusudur. ABD'nin Avrupa ve Afrika Donanma Kuvvetleri Komutanı Amiral James G. Foggo Mayıs 2020'de yaptığı bir konuşmada, Arktik'de artan Rus hareketliliğine dikkat çekmiş, buzkıranlarda bugüne kadar sadece hafif silahlar bulunurken Rusya'nın kuzey filosuna son katılan Ivan Papanin isimli buzkıranının alışılmışın dışında Kalibr seyir füzelerini taşıyacak şekilde tasarlandığını gündeme getirmiştir.¹¹²

Bununla beraber Rusya'nın KDY'nin gelecekteki kullanımına dair sorunları bulunmaktadır. KDY nakliye tonajı geçmişte ana Arktik nakliye sistemi olarak görüldüğü günlere nazaran düşüş göstermiştir, fakat ABD ve Çin başta olmak üzere başka birçok ülke bu yola potansiyel nakliye güzergâhı olarak önem atfetmektedirler.¹¹³ Bu rota boyunca yeni altyapının geliştirilmesi gerektiği ve diğer kıyıdaş devletler de bu yolun yoğun kullanıcıları olacakları için, Arktik lojistiği uluslararası iş birliği ve yatırımlara dayanmak durumunda olacaktır.¹¹⁴ Çevre kirliliği, arama ve kurtarma olayları, askerî mücadeleler ve balık stoğunun tahrip olması gibi tehlikeler açısından bakıldığında, Rusya ve ABD KDY'deki nakliyenin Bering Boğazı'ndan hem giriş hem de çıkışta emniyetli olmasında ortak çıkar görmektedirler.¹¹⁵ Bu durum, Soğuk Savaş'tan beri iki devletin Arktik'deki bağlantılarını bölge

¹¹⁰ Dodds and Nuttall, *The Arctic...*, 194.

¹¹¹ Zolotova, a.g.m., 1.

¹¹² Malte Humpert, *U.S. Warns of Russian Arctic Military Buildup: "Who Puts Missiles on Icebreakers?"*, High North News, 27 May 2020, <https://www.highnorthnews.com/en/us-warns-russian-arctic-military-buildup-who-puts-missiles-icebreakers> (27.11.2020).

¹¹³ Dodds and Nuttall, *The Arctic...*, 176.

¹¹⁴ Brady, a.g.e., 68.

¹¹⁵ Dodds and Nuttall, *The Arctic...*, 176.

dışı gerilimlerden izole edebildiğinin ve iş birliği yaklaşımını ortaya koyabileceğinin de bir göstergesidir.¹¹⁶

Çin'e gelince.. Kendisini "Yakın Arktik Devleti" olarak tanımlayan Çin, önemli bir denizci ulus olarak gayri safi yurtiçi hasılasının %50'sini uluslararası ticaretten elde etmektedir. 2014 yaptırımlarının hemen sonrası Arktik'de Çin-Rus iş birliği konusunda büyük bir heyecan oluşmuş, KDY'nin ve Kutup İpek Yolu'nun gelişimi, aynı zamanda enerji projeleri için görüşmeler hızlanmıştır.¹¹⁷ Rusya'nın yönettiği KDY'ye erişim Çin için önemli bir alternatif nakliye yolu sunmaktadır. KDY'yi kullanmak, seferi, geleneksel güzergâh olan Süveyş Kanalı'nı kullanmaya göre 20 gün daha kısaltmaktadır.¹¹⁸ Arama kurtarma operasyonları, liman altyapısı ve buzkıran desteği, Rusya'nın Doğu Asya'ya, özellikle de Çin'e ihracatların yapılacağı ana nakil hattının KDY olmasının sigortası gibidir. Bununla beraber kutup hava koşulları, geçiş ücretleri ve geçiş izni verecek Rus bürokratik sisteminin karmaşıklığı gibi mevzular dahil olmak üzere, KDY trafiğinin büyümesi ile ilgili belirsizlikler çözüm beklemektedir.¹¹⁹

2007 sonrası dönemde özetle, Rusya'nın bölgede askerîleştirme, doğal kaynaklara erişim ve KDY'nin yoğun kontrolü boyutlarında ulusal çıkar odaklı politikalara dönmüş olduğu görülmektedir.

7. Sonuç

Yukarıda incelenen tarih dilimleri, Rusya'nın Arktik topraklarını ilk açtığı ve kalkındırmaya başladığı zamanlardan bugüne, dönem dönem çok taraflı iş birliğini veya ulusal çıkarları öncelediğini, bölgenin aşırı soğuk iklim koşullarına ve son dönemde iklim değişikliğine bağlı olarak gelişen bilimsel çalışmaların uluslararası iş birliğini teşvik ettiğini ve şu değişmez dört ortak etkenin Rus bölge siyasetini şekillendirmiş olduğunu göstermektedir: 1) Hem iç tüketim hem de dış ticarete dönük olarak hammaddelere; minerallere, enerji kaynaklarına ve gıda kaynaklarına (balıkçılık) erişim, 2) Ulusal ve kıtalararası nakliye için kritik yolları kontrol etmek, 3) Ulusal güvenliği açısından bölgenin askerî ve stratejik önemi,

¹¹⁶ Elizabeth Buchanan and Bec Strating, *Why the Arctic is not the Next South China Sea*, War on the Rocks, 05 November 2020, <https://warontherocks.com/2020/11/why-the-arctic-is-not-the-next-south-china-sea/> (28.11.2020).

¹¹⁷ Pincus, a.g.e., 189.

¹¹⁸ Bruno Maçaes, *Belt and Road: A Chinese World Order* (London: Hurst&Company, 2018), 66.

¹¹⁹ Dodds and Nuttall, *The Arctic...*, 217.

4) Bilimsel çalışmalarla oluşan bilgi birikiminin, ulusal prestijin ve uluslararası iş birliği zemininin sağlanması. Tarihsel süreçte gerçekleşen büyük teknolojik gelişmeler ve küresel siyasi ve ekonomik değişimlerle beraber, bu etkenlerin Rus dış politikasını şekillendirmekteki rolünün gittikçe daha da güçlendiği görülmektedir.

Rusya'nın uzun vadeli hedefleri olan KDY'yi geliştirmek ve nükleer buzkıranlar inşa etmek oldukça yüksek maliyetler getirecektir. Ancak doğu sınırını güvenlik altına alma ihtiyacından dolayı, Rusya ekonomik zorluklara rağmen Arktik'e büyük paralar harcamaya devam edecektir. Pasifik bölgesi ve ülkenin geri kalanı, yani Vladivostok ve Murmansk arasındaki büyük boşluğun KDY vasıtası ile bir köprü gibi birleştirilmesinin bu maliyete değeceğine inanılmaktadır ve göze alınan maliyetlerin finansal olarak gelecekte geri ödeneceğine dair ümitlidir. Putin'in 26 Ekim 2020'de imzaladığı "2035 Arktik Bölgesi Gelişim ve Ulusal Güvenlik Stratejisi" de aynı yönelimi işaret etmektedir. Strateji dokümanında iklim değişikliğine göreceli az atıf yapılırken, ana hedefler petrol ve doğalgaz üretiminde tonaj patlaması yaşanması, KDY'deki 2019 rakamlarıyla 31.5 milyon ton olan nakliye tonajının 2035'te dörde katlayarak 130 milyon tona ulaştırılması, Arktik'de yine 2035'e kadar 200.000 yeni iş pozisyonunun yaratılması ve Rusya'nın bu hedeflerini yerine getirmeye çalışırken ulusal güvenliğine dönük tehditlere karşı (Batı ile bölgesel çatışma potansiyeli) hazır olması olarak vurgulanmıştır.

Bununla beraber yol haritasını yazmak başka, hedefe ulaşmak başkadır. Rusya'nın hem Arktik'in kalkınması hem de enerji altyapısının sağlanması ve ihracat gerçekleştirebilmesi için iş birliği iklimine ihtiyaç duyduğu da açıktır. Düşüşte olan küresel petrol fiyatları, 2014'te Kırım'ı ilhakından beri devam eden yaptırımlar ve şimdi de Covid-19 krizi Kremlin üzerinde baskı yaratmaktadır. 2014'ten beri Çin ile yakın ilişki ve ortak yatırımlarda bulunuyor olsalar da Rusya, Çin'in Arktik'de baskın güç olmayı hedeflediğinden şüphe ettiği için Çin'e güvenmemektedir. ABD'nin de Çin'in Arktik'de ekonomik olarak aktif hale gelmesinden rahatsız olduğu bilinmektedir.¹²⁰ NATO üyesi ülkelerin diplomatik ve akademik çevrelerinde ise, Arktik'in bugün dünya düzeninin bir aynası olduğu ve tıpkı ABD başkanı Richard Nixon ve onun ulusal güvenlik danışmanı Henry Kissinger'ın 1972'de Çin'i Sovyet yörüngesinden çekip aldıkları gibi bu dönemde de Rusya'nın Çin'den uzaklaştırılarak Arktik'de Amerikan

¹²⁰ Hilde-Gunn Bye, *USA Steps Up Diplomatic Efforts in the Arctic*, High North News, 30.09.2020, <https://www.highnorthnews.com/en/usa-steps-diplomatic-efforts-arctic> (04.12.2020).

düzenine entegre edilmesi¹²¹ ve ABD ve Rusya'nın Arktik meselelerini ele alırken küresel rekabet statülerini geçici parantez içine almaları gerekliliği¹²² tüm politik artı ve eksileriyle yoğun şekilde tartışılmaktadır. ABD güvenlik bürokrasisi eski çalışanlarından yazar Chris Knowles, Arktik'de Çin'e karşı muhtemel ABD-Rus yakınlaşmasını anlatan savaş oyunu formatında yakın zamanlı bir kurgu roman yayınlamıştır.¹²³

Bu yakınlaşma eğer olacaksa ilk testler 2021'de, seçilmiş Başkan Joe Biden'ın koltuğa oturmasını ve Rusya'nın Arktik Konseyi dönem başkanlığını devralmasını takip eden süreçte yapılabilecektir. ABD'nin Rusya'ya uygulanan ekonomik yaptırımlara yaklaşımı da öncü belirleyici etkenlerden biri olabilir. İlk etapta yine bilim araştırmaları, deniz hukuku ve enerji kaynaklarının çıkarımı konularında iş birliği sağlanması ihtimal dahilindedir. Rusya'nın yukarıda özetlenen Arktik tarihinden taşıdığı dört şaşmaz hedefini ve Vladivostok-Murmansk köprüsü kurma stratejisini, gelecek yıllarda nükleer silahların azaltılması ve onun da ötesinde iklim değişikliği ile mücadele konularındaki uluslararası iş birliği ile örtüştürebilmesi, insanlığın geleceği için kritik önem taşımaya devam edecektir.

Kaynaklar

“America and Britain Play Cold War Games with Russia in the Arctic”. The Economist, 10 May 2020. <https://www.economist.com/europe/2020/05/10/america-and-britain-play-cold-war-games-with-russia-in-the-arctic> (28.11.2020).

“Putin: Rusya önümüzdeki on yıllar boyunca Arktik ve Kuzey bölgelerinin katılımlarıyla büyüyecek”. Sputnik Türkiye, 05.12.2020. <https://tr.sputniknews.com/rusya/202012051043347634-putin-rusya-onumuzdeki-on-yillar-boyunca-arktik-ve-kuzey-bolgelerinin-katilimlariyla-buyuyecek/> (06.12.2020).

“Rus Nükleer Buzkıranı Arktik İlk Çalışma Seferine Çıktı”. Sputnik Türkiye, 16.11.2020. <https://tr.sputniknews.com/rusya/202011161043237271-rus-nukleer-buzkirani-Arktik-ilk-calisma-seferine-cikti/> (05.12.2020).

“Russia, US Diplomats Discuss Cooperation in Arctic, Regional Topics”. TASS Russian News Agency, 28 August 2020. <https://tass.com/politics/1194869> (28.11.2020).

USGS World Energy Assessment Team. *Circum-Arctic Resource Appraisal*. 2008.

¹²¹ Bkz.: Rasmus Gjedssø Bertelsen, *Comment: Arctic Order in World Order*, Over The Circle, 22.07.2020, <https://overthecircle.com/2020/07/22/comment-arctic-order-in-world-order/> (04.12.2020); Micheal Hirsh, *Welcome Back To Kissinger's World*, Foreign Policy, 07.06.2020, <https://foreignpolicy.com/2020/06/07/kissinger-review-gewen-realism-liberal-internationalism/> (04.12.2020); Matthew Kroenig, *The United States Should Not Align With Russia Against China*, Foreign Policy, 13.05.2020 <https://foreignpolicy.com/2020/05/13/united-states-should-not-align-russia-against-china-geopolitical-rivalry-authoritarian-partnership/> (04.12.2020); Matthew Kroenig, *The Return of Great Power Rivalry*, (New York: Oxford University Press, 2020).

¹²² Henri-Nicolas Grossman, *The US is Unprepared for “The Scramble for the Arctic”*, The National Interest, 22.10.2020. <https://nationalinterest.org/blog/reboot/us-unprepared-scramble-arctic-171107> (05.12.2020).

¹²³ Chris Knowles, *The Polar Silk Road*. Wrocław: Amazon, 2019.

- “Yeni Soğuk Savaş”. National Geographic Türkiye, no. 9, 2019.
- Allen, Thad W. and Christine Todd Whitman. *Arctic Imperatives: Reinforcing U.S. Strategy on America’s Fourth Coast*. Council on Foreign Relations, Independent Task Force Report No:74. New York: 2017.
- Bertelsen, Rasmus Gjedssø. *Comment: Arctic Order in World Order*. Over The Circle, 22.07.2020. <https://overthecircle.com/2020/07/22/comment-arctic-order-in-world-order/> (05.12.2020).
- Brady, Anne-Marie. *China As a Polar Great Power*. Washington D.C.: Cambridge University Press, 2017.
- Buchanan, Elizabeth. *Russia and China in the Arctic: Assumptions and Realities*. Australian Strategy Policy Institute, 25 September 2020. <https://www.aspistrategist.org.au/russia-and-china-in-the-arctic-assumptions-and-realities/> (23.11.2020).
- Buchanan, Elizabeth and Bec Strating. *Why the Arctic is not the Next South China Sea*. War on the Rocks, 05 November 2020. <https://warontherocks.com/2020/11/why-the-arctic-is-not-the-next-south-china-sea/> (28.11.2020).
- Bye, Hilde-Gunn. *USA Steps Up Diplomatic Efforts in the Arctic*, High North News, 30.09.2020. <https://www.highnorthnews.com/en/usa-steps-diplomatic-efforts-arctic> (04.12.2020).
- Byers, Micheal. *Who Owns the Arctic: Understanding Sovereignty Disputes in the North*. Vancouver: Douglas&McIntyre, 2009.
- Conley, Heather A. *China’s Arctic Dream*. Center for Strategic and International Studies, A Report of the CSIS Europe Program. Washington: 2018.
- Conley, Heather A. and Caroline Rohloff. *The New Ice Curtain: Russia’s Strategic Reach to the Arctic*. Center for Strategic and International Studies, A Report of the CSIS Europe Program. Washington: 2015.
- Devyatkin, Pavel. *Russian Arctic Strategy: Military and Security (Part II)*. The Arctic Institute, 13 Feb 2018. <https://www.thearcticinstitute.org/russias-arctic-military-and-security-part-two/> (22.12.2020)
- Devyatkin, Pavel. *Russian Strategic Intentions in the Arctic*. The Arctic Institute, 21 May 2019. <https://www.thearcticinstitute.org/russian-strategic-intentions-arctic>. (24.11.2020)
- Dodds, Klaus and Mark Nuttall. *The Arctic: What Everyone Needs to Know*. New York: Oxford University Press, 2019.
- Dodds, Klaus and Mark Nuttall. *The Scramble for the Poles*. Cambridge: Polity Press, 2016.
- English, Robert David and Morgan Grant Gardner. *Phantom Peril in the Arctic*. Foreign Affairs, 29 September 2020. <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-09-29/phantom-peril-arctic> (Erişim: 28.11.2020).
- Gavrilov, Viatcheslav V. “Russian Arctic Policy”. *Breaking the Ice Curtain: Russia, Canada, and Arctic Security in a Changing Circumpolar World*. ed. P. Whitney Lackenbauer ve Suzanne Lalonde. Calgary: Canadian Global Affairs Institute, 2019.
- Glanz, James and Thomas Nielsen. *A Deep-Diving Sub. A Deadly Fire. And Russia’s Secret Undersea Agenda*. The New York Times, 20 April 2020. <https://www.nytimes.com.cdn.ampproject.org/c/s/www.nytimes.com/2020/04/20/world/europe/russian-submarine-fire-losharik.amp.html> (25.11.2020)

- Grossman, Henri-Nicolas. *The US is Unprepared for “The Scramble for the Arctic”*, The National Interest, 22.10.2020. <https://nationalinterest.org/blog/reboot/us-unprepared-scramble-arctic-171107> (05.12.2020).
- Gümrükçü, Harun, Aybüke İnan Şimşek ve Güneş Ersoy (der.). *Küresel Bakışla Kutup Çağı: Farklı Disiplinler Çok Yönlü Perspektifler*. Ankara: Efil Yayınevi, 2016.
- Gümrükçü, Harun vd.(der.). *Küresel Bakışla Kutup Çağı: Çatışmalar-İş Birlikleri-Ulusal Çıkarlar”*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2015.
- Hasanoğlu, İbrahim. “Enerji Politikası Özelinden Rusya’nın Arktik’ya Yönelik Stratejisi”. *Küresel Bakışla Kutup Çağı: Çatışmalar-İş birlikleri-UlusalÇıkarlar”*. der. Harun Gümrükçü vd. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2015.
- Hasanoğlu, İbrahim ve Selçuk Demirkılınç. “Arktik’da Bölgesel Güvenlik”. *Küresel Bakışla Kutup Çağı: Farklı Disiplinler Çok Yönlü Perspektifler*. der. Harun Gümrükçü vd. Ankara: Efil Yayınevi, 2016.
- Hirsh, Micheal. *Welcome Back To Kissinger’s World*. Foreign Policy, 07.06.2020. <https://foreignpolicy.com/2020/06/07/kissinger-review-gewen-realism-liberal-internationalism/> (Erişim: 04.12.2020).
- Humpert, Malte. *Cargo Volume on Northern Sea Route Remains Stable at 32m tons in 2020*. High North News, 30 September 2020. <https://www.highnorthnews.com/en/cargo-volume-northern-sea-route-remains-stable-32m-tons-2020> (26.11.2020).
- Humpert, Malte. *Russian Paratroopers Perform First-Ever High Altitude Jump OverArctic*. High North News, 27 April 2020. <https://www.highnorthnews.com/en/russian-paratroopers-perform-first-ever-high-altitude-jump-over-arctic-0> (25.11.2020).
- Humpert, Malte. *Russia’s New Super Icebreaker Reaches North Pole During Ice Trials*. High North News, 05 October 2020. <https://www.highnorthnews.com/en/russia-new-super-icebreaker-reaches-north-pole-during-ice-trials> (26.11.2020).
- Humpert, Malte. *U.S. Warns of Russian Arctic Military Buildup: “Who Puts Missiles on Icebreakers?”*. High North News, 27 May 2020. <https://www.highnorthnews.com/en/us-warns-russian-arctic-military-buildup-who-puts-missiles-icebreakers> (27.11.2020).
- İlbuğa, Tamer. “A5 Ülke Ekonomileri İçin Arktik Bölgesi’nin Önemi”. *Küresel Bakışla Kutup Çağı: Farklı Disiplinler Çok Yönlü Perspektifler*. der. Harun Gümrükçü vd. Ankara: Efil Yayınevi, 2016.
- Klimenko, Ekaterina. *The Geopolitics of a Changing Arctic*. Solna: SIPRI Background Paper, 2019.
- Knowles, Chris. *The Polar Silk Road*. Wroclaw: Amazon, 2019.
- Konışev, Valeriy Nikolayeviç ve Aleksandr Anatolyeviç Sergunin. “Rusya’nın Arktik’deki Ulusal Çıkarları: Mitler ve Gerçekler”. *Küresel Bakışla Kutup Çağı: Çatışmalar-İş Birlikleri-Ulusal Çıkarlar”*. der. Harun Gümrükçü vd. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2015.
- Kroenig, Matthew. *The Return of Great Power Rivalry*. New York: Oxford University Press, 2020.
- Kroenig, Matthew. *The United States Should Not Align With Russia Against China*. Foreign Policy, 13.05.2020. <https://foreignpolicy.com/2020/05/13/united-states-should-not-align-russia-against-china-geopolitical-rivalry-authoritarian-partnership/> (04.12.2020).
- Lackenbauer, P. Whitney. “Mirror Images? Canada, Russia and the CircumpolarWorld”. *The Fast-Changing Arctic: Rethinking Arctic Security For a Warmer World*.ed. Barry Scott Zellen. Calgary: University of Calgary Press, 2013.

- Luhn, Alec. *Freezing Cold War: Militaries Move in as Arctic Ice Retreats*. The Guardian, 16 October 2020. <https://www.theguardian.com/environment/2020/oct/16/arctic-ice-retreats-climate-us-russian-canadian-chinese-military> (28.11.2020).
- Maçaes, Bruno. *Belt and Road: A Chinese World Order*. London: Hurst&Company, 2018.
- Markowitz, Jonathan. *When and Why States Project Power*. University of California San Diego: Political Science Department Dissertation of Doctor of Philosophy, 2014.
- Marshall, Tim. *Coğrafya Mahkumları*. İstanbul: Epsilon Yayınevi, 2018.
- Mazur, Ivan. “Arktik: Global Dünyanın Gelişiminde Bifürkasyon Noktası”. *KüreselBakışla Kutup Çağı: Çatışmalar-İş birlikleri-Ulusal Çıkarlar*. der. Harun Gümrükçü vd. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2015.
- Orttung, Robert W. and Katherine Weingartner. *U.S. Arctic Policymaking Under Trump and Obama: Implications for Russia and China*. PONARS Eurasia Policy Memo No:588, 2019.
- Østhagen, Andreas. *The New Geopolitics of the Arctic: Russia, China and the EU*. Wilfried Martens Centre for European Studies, 2019.
- Pincus, Rebecca. *China and Russia in the Arctic*. United States - China Economic and Security Review Commission, Hearing on an Emerging China-Russia Axis? Implications for the United States in an era of Strategic Competition. Washington: 2019.
- Robson, Will. *Kuzey Kutbu Yeni Bir Soğuk Savaş'a mı Sahne Olacak?*. BBC News Türkçe, 26 Ekim 2020. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54678054> (28.11.2020).
- Sergunin, Alexander. “Arctic Security Perspectives from Russia”. *Breaking the Ice Curtain: Russia, Canada, and Arctic Security in a Changing Circumpolar World*. ed. P. Whitney Lackenbauer ve Suzanne Lalonde. Calgary: Canadian Global Affairs Institute, 2019.
- Sørensen, Camilla T. N. and Ekaterina Klimenko. *Emerging Chinese-Russian Cooperation in the Arctic: Possibilities and Constraints*. SIPRI Policy Paper No:46, 2017.
- Staalesen, Atle. *Behind Putin's New Arctic Strategy Lies a Rude Quest for Natural Resources*. The Barents Observer, 30 October 2020. <https://thebarentsobserver.com/en/climate-crisis/2020/10/behind-putins-new-arctic-strategy-lies-rude-quest-natural-resources> (25.11.2020).
- Zolotova, Ekaterina. *Russia's Arctic Ambitions*. Geopolitical Futures, 2020.